

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**REPERTO||RIVM LIBRORVM TRI||VM IOANNIS BOEMI DE
OM||NIVM GENTIVM RITIBVS,||**

Boehme, Johann

Augustæ Vindelicorum, 1520

VD16 VD16 B 6316

De Christianis, eorumq[ue] origine & ritibus. Cap. Duodecimum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-98144](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-98144)

& demptis matribus & sororibus quascunq; volunt: nulla sanguinis habita-
 ratione: illegitimas vero quotquot placuerint, & enutrirī valeant. Filij tam ex
 his, q̄ ex illis suscepti hæredes in patris bonis æqualiter habentur. Hoc ta-
 men seruato, q̄ duæ filia filio vno cœquānt. Coniuges duas aut plures nō
 in vna domo, nec etiam in vna ciuitate habent, ob iuges contentiones carū,
 atq; inquietudines, sed in singulis ciuitatibus singulas. Libertatem viri eas ter-
 cio repudiandi habent, tercio item recipiendi. Repudiatq; vero a quo viro sus-
 scipiuntur, si lubet, permanere possunt. Hæ in vestitu honestissimæ sunt. In ca-
 pite mitris vtunt̄ velis ipsis superpositis, ita, vt decenter hac inuolutæ, vna
 veli extremitas a dextro aut sinistro capitis parte dependeat, qua, si domum
 exire, vel in domo in virorum conspectū prodire debeant, sine mora totam
 faciem præter oculos velare possint. Nunq̄ audet fœmina Sarraceni vbi vi-
 rorum congregatio est apparere. Forum adire, vendere aliquid aut emere
 omnino fœminis illicitum. In ecclesia maiori locum a viris longe remotū ha-
 bent, & adeo occlusum, vt nemo intropiscere possit, nec aliquo modo intrare
 Quem tamen nō omnes, sed magnatum solum vxores, & nunq̄ alias q̄ die
 veneris ad vnicam orationis meridianæ horam, quæ apud eos, vt dictū est,
 solennis est, intrare debent. Collocutio viri & mulieris in publico adeo rara
 est, adeo præter consuetudinem, vt si inter eos per annum integrum morare
 ris, semel vix videre posses, Virū apud mulierem in aperto sedere, aut equi-
 tare cum aliqua pro monstro duceretur. Coniugati mutuo, alijs videntibus,
 nunq̄ lasciuunt, nunq̄ rixantur, quum nec viri erga mulieres grauitatem un-
 quam remittant, nec mulieres erga viros reuerentiam. Magni domini, qui a
 pud suas perpetuo esse nō possunt, ad earum custodia deputatos Eunuchos
 habent, qui tanta custodia illas obseruant, & tueantur, vt præter maritum im-
 possibile ulli uiro sit eas alloqui posse. impossibile ipsas posse præuaricari.
 Postremum Mahometo, legibusq; ipsius fidei tantum Sarraceni tribuunt,
 ut illas seruantibus æternam beatitudinem certissime promittant. Paradisū
 uidelicet deliciarum hortum dulcibus & amœnissimis aquis quaq; uersum
 irriguum sub puro & temperato cœlo constitutum, in quo quicquid uelint
 habituri sint: omnium ferculorum genera ad saturitatem, serica atq; purpu-
 rea indumenta, adolescentulas ad nutū speciosas, cum aureis argenteisq; ua-
 sis, Angelos pincernarum more in aureis lac. in argenteis uina rubea uber-
 tim propinantes ministros. Contra non seruantibus infernum comminantur
 interitumq; sempiternum. Hoc etiam credunt, q̄ quantiscunq; quis crimini-
 bus obnoxius Si moriturus tantum deo credat & Mahometo, saluus fiat.

Liberi diuer-
 so matrimo-
 nio suscepti.

Repudiū a
 pud turcas

Mulier: Sar-
 racenorū ve-
 stitus

Mulier: loc⁹
 in ecclesijs

Collocutio
 viros & mu-
 lierum apud
 Turcas rari-
 sima

Eunuchi mū-
 lieribus de-
 purati

Paradisus

Infernus.

De Christianis, eorumq; origine &
 ritibus, Cap. Duodecimum.

De omnium gentium ritibus.

Christus Iesus dei patris omnipotentis verus & aeternus filius, secundum in sancta indiuidua aequali perpetua trinitate persona incomprehensibili, & a saeculo abscondito consilio, atque mysterio anno ab hinc Millesimo quingentesimo vicesimo, videlicet miseris, & infelices homines in primis parentibus Adam & Eua per inobedientiae peccatum eheu lapsos, & ob id multis saeculis caelesti patria exclusos erigeret eoque reduceret: ac detrusorum spirituum vetustiore ruinam ad quam supplendam praecipuo creati fuera-
Cause natiuitatis Christi mus, aliquando in caelo refarciret, Sancti spiritus cooperatione in Iudaea a virgine Maria de progenie Dauid homo conceptus, & natus est. Tricesimo vitae suae anno usque in tricesimum quartum, quo ex Iudaeorum inuidia cruce affixus perijt, Iudaeam omnem percurrens, Iudaeos primum, deinde alias gentes ab antiqua Mosaica lege, ab idolorum profana cultura ad nouam suam institutionem dehortatus est. Sequaces quotquot habere potuit discipulos appellauit, Ex quibus duodecim selectioribus post mortem suam, cum (vt praedixerat) iterum viuus apparuisset, commisit, vt apostolorum siue legatorum nomine, in orbem vniuersum irent: & quaecumque ab eo didicissent vidissentque creature omni praedicarent. Symon Petrus, cui ecclesiae suae regimen principatumque diu antea post se suscipiendum tradiderat: quum post sancti spiritus perceptionem alij ad alias terrae oras, vt sortiti & iussi fuerant, ad praedicandum diuertissent, primum Antiochiam venit, ibique ecclesiae cathedram primariam constituens, cum alijs apostolis, qui saepius ad eum venerant, concilium celebrauit: in quo inter caetera Christianos a Christo deinceps omnes dici decretum, qui illius dogma orthodoxamque pietatem amplexi tuerentur. Romam deinde sede primaria translata, pro maximo ipse, & successores sui semper habere negotio, rudem & incultam adhuc Christi sui sectam, eamque professos aliquo bono ordine & gubernatione ex Mosaica lege, quam Christus non soluere, sed adimplere venisset, ex politicis Romanorum, Graecorum, Aegyptiorum, aliarumque gentium & sacris & profanis ritibus, legibus, moribus: ex saluberrima imprimis Christi Iesu doctrina, & sancti spiritus inspiratione cultiores facere. Rem aggressi, quemadmodum non solum apud Hebraeos, sed alias etiam gentes, diuisos viderint homines in sacros & profanos, & tam his quam illis pulcherrima ordinatione, suos gradus, suas dignitates. Esse monarcham orbis vniuersi tunc Romanum Imperatorem, esse consules, esse patricios, qui & senatores ad arbitrium quorum omnia ordinarentur, esse per terram reges multos, duces, comites, praesides, praefectos, suffectos, tribunos militum, tribunos plebis, praetores, primipilos, centuriones, decuriones, quaterniones, duumuiros, quaestores, aediles, ianitores, scribas, lectores, & priuatos homines vtriusque sexus multos. In deorum vero templis Regem sacrificulum esse, archiflamines, prothoflamines, flamines, sacerdotes, pari ordine apud Hebraeos in sacris summum pontificem esse, minores sacerdotes, leuitas, natineos, luminum extinctores, exorgistas, ianitores siue aedituos, & cantores. Apud Graecos chiliarchos, hecatontarchos, penthacontarchos, decarchos, pentharchos, Esse praeter eos quoque tam apud hos, quam illos

Maria virgo Christi mater.

Christi sequentes discipuli vocati.

Petrus ecclesiae Christianae princeps.

Antiochia prima ecclesiae sedes.

A Christo christiani appellati.

Christiana religio a quibus sumpta.

Romana politia.

Hebraeorum ciuitas.

Graecorum administratio.

CHRONICA
 Eusebii
 9. CVIII
 I. Proh...

Ios diuerſe & virorum & mulierum religioſos conuentus multos, Saduceos
 Effraeos, Phariſeos apud Hebraeos. Salios, diales, veſtales apud Rhomanos:
 Conſenſere ſanctiſſimi apoſtoli omnes, vt Petrus, & qui eum in Romana ſe
 de ſuccederent, imperpetuū Papa tanq̄ pater patrū, vniuerſalis, apoſtolicus,
 ſanctiſſimus, & ſummus pontifex diceretur. Eccleſiæ catholicę Romę tanq̄
 monarcha Romanus Imperator, orbi vniuerſo præſideret. Conſules quorū
 ſemper duo erant æquarent in eccleſia patriarchæ quatuor, Conſtantinopoli-
 tanus, Antiochenus, Alexandrinus, & Hieroſolymitanus, ſenatores Cardina-
 les exprimerent. Reges qui tribus ducibus Primates tribus archiepiſcopis
 imperantes deſignarent, Archiepiſcopi ſeu Metropolitanis ducibus compa-
 rarentur, q̄ velut illi pluribus Comitibus, ſic ipſi epiſcopis mandarent. Epi-
 ſcopi Comitum ſimilitudinem exprimerent. Coepiſcopi ſiue epiſcopi & vi-
 carij præſides, præfectos, præpoſiti. Tribunos militum archipreſbyteri red-
 derent. Tribunos plæbis cancellarij, prætores, archidiaconi Centuriones de-
 cani. Decuriones preſbyteri parochi. Aduocatoſacerdotes aliq̄. Ediles dia-
 cono. Quaterniones ſubdiaconi. Duumuiros exorgiſtæ. Quæſtores hoſtia-
 rij aule ianitores lectores, cantores, ſiue poetas. Acolythi ſcriptores aut cęre-
 ferarios præſentarent. Hos omnes communi appellatione clericos, a clerico
 .i. ſorte. qua ex populo primum in dei ſortem elgebantur vocari volueret. Se-
 ptem tamē, quos adhuc Romanus pontifex ſolemniter ſacrificans ſecum in
 altari habet, cæteris nominatiores eſſe. Epiſcopos ſcilicet preſbyteros, diaco-
 nos, ſubdiaconos, acolythos, cantores, quibus ſingulis in eccleſia ſua officia,
 habitum atq̄ dignitatem attribuere. Epiſcopis clericos alios ordinare, virgi-
 nes velare & benedicere, pontifices conſecrare, manus imponere, confir-
 mare, baſilicas deo dedicare, deponendos ab officio ſacerdotes deponere & re-
 gradari, ſynodos celebrare, chriſma conficere, veſtes & vaſa ſacrare, & alia
 quę etiam minoribus ſacerdotibus cōmunia, vt cathegizare, baptizare, ſacra-
 mentum aliaris conficere, alijs cōmunicare, a peccatis penitentes abſoluere,
 contumaces arctius irretire, euangelium annunciare. Caput in apice quatuor
 digitorum latitudine in rotundum more Nazareorū radere, & neq̄ comas ne-
 q̄ barbam nutrire, perpetuo caſtos eſſe, ſacerdotibus omnibus præcipere.
 Victum hijs ſolum ex primitijs, decimis & oblationibus eſſe, ſæcularibus cu-
 ris negotijsq̄ omnino vacare. honeſte veſtiri, incedere, & cōuerſari. ſoli deo
 & eccleſiæ deſeruire. lectioni ſacrę ſedulo incumbere, vt omnia quę Chriſti
 anę religionis ſunt, in quibus alios inſtituere obligant, ipſi perfecti e no int.
 Religioſi conuentus tam virorum q̄ mulierum ſunt Benedictini, Prædica-
 tores, Franciſcani, Auguſtiniani, Bernardini, Antoniani, Ioannita, Cartuſiani,
 Præmonſtratenſes, Carmelita, Ciſterciēſes, innumeriq̄ aliq̄, quibus omni-
 bus ex regula, quam ſibi priuatim quicq̄ præſcripſere, certus habitus, certaq̄
 viuendi ratio eſt. continentia paupertatem atq̄ obedientia ppetuā profeſſi,
 vt plurimū, vitā ſolitaria agunt, quare monachi. i. ſolitarij appellant. qdā ab-
 bates, quidā ppoſitos, aut priores ſibi p̄ficiunt, Ep̄is aut Roma. t̄m modo pon-
 tifici ſubſunt. Cucullo q̄uis nō vnius coloris fere vtūt oēs, & carnib⁹ abſtinēt

Ro. pen. Pa
 pa vocatus.

Quatuor pa
 triarche
 Primates
 Archiepi
 Epiſcopi
 Coepi
 P̄ep̄oſiti
 Archipreſ-
 byteri.
 Cancellarij,
 Archidiaconi
 Decani
 Preſbyteri
 Diaconi.
 Subdiaconi
 Exorgiſtæ
 Hoſtarij
 Lectores
 Acolythi

Clerico ſi in
 eccleſia di-
 gnitates
 Quid epiſ-
 conſum

Sacerdotū
 qualis vita
 & habitus

Chriſtianoꝝ
 religioſi con-
 uentus

Monachi ſo-
 litarij

De omnium gentium ritibus.

Quindecim Episcopis sacrificaturis sacratas vestes ex Mosaica lege desumptas ob perfecti-
sacræ episcoporum ctionem eorum quindecim numero esse, Sandalia, amictum, albam, talarem
vestes Cingulum, stolam, manipulum, tunicam hyacinthinam, dalmaticam, chiro-
 thecas, annulum, castulam, sudarium, pallium, mitram, pedum, & iuxta al-
 tare, in quo sederet, cathedra. Et quibus nouem quoque minoribus sacerdoti-
 bus communes esse voluere, amictum, albam, talarem, cingulum, stolam, ma-
 nipulum, castulam. Romano pontifici præter eas ex Constantini magni lar-
 gitione, omnia Romani Imperatoris insignia permitta, tunica coccinea, pur-
 purea chlamys, sceptrum, diadema fastigiatum, quibus in magnis festiuitati-
 bus in sacrario rite indutum rem diuinam facturum ad altare stipatum pro-
 cedere, presbytero a dextro, diacono a sinistro lateribus, subdiacono cum li-
 bro clauso caroferrarijsque duobus, & vno cum thuribulo suffumigante præ-
 cedentibus, eo peruentum mitram deponere, atque in imis altaris gradibus
 peccatorum publicam confessionem cum comitibus dicere, ascenso postmo-
 dum altari codicem in cornu aë sinistro iacentem aperiri, de osculari, & mis-
 sa sacrificium suis ceremonijs perficere, Subdiaconum epistolam, diaconum
 euangelium legere. Septies per dies singulos deum laudare, orareque præscri-
 ptis orationibus, tam maioribus quam minoribus sacerdotibus præcepere, circi-
 ter vespere vespere, sub noctis crepusculo completorium, matutino tem-
 pore matutinas, primam, terciam, sextam, nonam, prima, tertia, sexta, nona diei
 horis: & hoc, si fieri possit, in ecclesia ante altare humiliter orientem versus,
 Oratio dominica, symbolumque apostolorum, quemadmodum adhuc hodie
 a vulgo, ab initio tantum dicebantur. Beatus Hieronymus Damasi papæ im-
 pulsu, psalmos per ferias digessit, & horis singulis proprios deputauit. No-
 cturnis die sacro nouem: non sacro, duodecim. Laudibus matutinis quinque,
 Vesperis quinque, cæteris omnibus tris. Euangelia, epistolas, aliaque que ex ve-
 teri ac nouo instrumento adhuc leguntur, præter cantum, pro maiori parte or-
 dinauit. Damasus secundum antiphonarum, quas Ambrosius Mediolanen-
 sium episcopus conscripsit, diuiso psallentium choro alternatim cantare in-
 stituit, & singulis versum Gloria patri &c. adiecit. Lectiones & hymnos, qui
 horis singulis præmittuntur concilia Toletanum & Agathonense approba-
 uere. Orationes, gradualia, tractus, alleluia, offertoria, communiones in missa,
 Antiphonas, versiculos, tropos aliaque, que tam in nocturno quam diurno officio
 cantantur, legunturque ad decorem & laudem dei Gregorius, Gelasius, & Am-
 brosius plerique alij sancti patres non vno, verum diuersis temporibus adie-
 dere. Missa sic appellant sacrificium a lectione primum, eo simplici appara-
 tu tenoreque, quo adhuc sancto paschæ sabbato fit, celebrabatur. Coelestinus
 Papa introitum addidit. Thelephorus Gloria in excelsis. Hymnum & in
 terra Hylarius Pictauiensis composuit. Symachus cantari instituit. Salutatio-
 nes, que per Dominus vobiscum septies in ea fiunt, ex libro Ruth transsum-
 ptæ, Clæmens & Anacletus interposuere. Gelasius cætera ad offertorium vsque
 ordine quo peraguntur ordinauit, præter sequentias, quas Nicolaus, & sym-
 bolum, quod Damasus ex Constantinopolitana synodo immiscuere. Præ-

*Quindecim
sacræ episcoporum
vestes*

*Nouem pri-
uatos sacer-
dotum vestes.*

*Romani pō-
stificis vestes*

*Septies per
diem orare
sacerdotes*

*Horæ septē
canonicæ.*

*Oñones qui
ordinauit*

*Alternatim
cantare*

*Missæ officij
apparatus
Introitus.
Gloria in ex-
celsis
Et in terra.
Dominus
vobiscum.
Symbolum.*

dicatio, quæ ex suggesto diebus festis a sacerdote aut diacono ad populum fit Neemiæ aut Elidræ exemplo inoleuit magis, quæ instituta est. Monebantur in hac ab initio quum omnes in missa præsentés ex præcepto comunicarens ad mutuam concordiam, qui odio insectabantur, ut mundi non polluti vicij, sacramentum altaris perciperent, ratione cuius publica peccatorum confessione adhuc hodie ea concludi solet: veteris ac nouæ legis instrumenta, decem dei præcepta, duodecim fidei articuli, septem ecclesiæ sacramenta, sanctorum vitæ & martyria, dies sacri, doctrinæ, virtutes & vicia: & quæcûq; alia, quæ Christiano homini cognitu necessaria sunt, edocentur. Offertoriû Gregorius apposuit. Leo præfationes. Maiorem & minorem canones Gelasius. Sanctus beatus Sixtus. Pater noster ex Matthæi euangelio Gregorius. Marialis beati Petri discipulus benedictionem dare episcopos, pacem minores sacerdotes. Innocentius instituere Agnus dei Sergius adiunxit. Gregorius communionem. Conclusionem per Ite missa, per benedicamus domino, & Deo gratias Leo adinuenit. ¶ Duodecim fidei articuli, quos quemlibet nedum constantissime cõfiteri, verum etiã credere bti apostoli mandare, tales recensent Primus vnũ deũ & trinum esse patrem omnipotentem celi terræq; factorem. Secundus Iesum Christum filium eius vnigenitum, dominum nostrũ. Tercius eundem de spiritu sancto conceptũ, ex Maria virgine natum. Quartus sub Pontio Pilato passum, crucifixum, mortuum, atq; sepultum. Quintus ad inferna descendisse, rursus a mortuis tertia die resurrexisse. Sextus ad cælos ascendisse, sedere ad dexteram dei patris omnipotentis. Septimus venturum rursus cum gloria iudicatum viuos & mortuos. Octauus spiritum sanctum esse. Nonus sanctam ecclesiã catholicam. Decimus sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Vndecimus carnis resurrectionem. Duodecimus æternam post obitum in alio orbe vitam. Decem præcepta, quæ deus digito suo conscripta per Moysen Israelitico populo dederat, & nos obseruare voluere. Primum est vnũ deum credere. Secundum, ipsius nomen vane non assumere. Tercium, sabbata sanctificare. Quartum, parentes & natu maiores honorare. Quintum, non occidere. Sextum, non mechari. Septimum, non furari. Octauum, falsum non attestari. Nonum, rei alienæ non inhiare. Decimum, alteri nuptam neq; concupiscere. ¶ Septem ecclesiæ sacramenta, quæ in posterioribus quinque fidei articulis includuntur, & credi a nobis sancti patres præcepere. Primum, baptismus est, hoc ex canonica sanxione, nisi maxima necessitas citius deposcisset, olim non nisi in fide prius optime instructis & approbatis catecuminis per examina vel inquisitiones septem quæ septem certis per quadragesimæ ieiunium diebus fiebant, sacris paschæ & penthecostes sabbatis, quibus consecrari in parochijs omnibus solet, dabatur: quoniam vero præ cæteris ad æternam salutem id apprime necessarium est. Ne quis eo orbatus ex vita hac abscedat, statuere, ut nato mox infante: patri mi huic, tanq; testes, aut fidei iussores, rogentur, a quibus ante ecclesiæ fores statutus, a sacerdote ad hoc accersito priusq; sacro fonte immergatur quæretur, an Sathani pompisq; eius omnibus abrenunciaueris, an fidei christianæ

Sermo quare in missa fiat

De qbus sermofiat

Offertoriũ
Præfatio
Canõvterq;
Oro dñica

Agnus dei

Duodecim fidei articuli

Decem dei præcepta.

Septem ecclesiæ sacramenta.
Baptismus primum.

Septies baptisandi oĩ examinabãt

De oim gentiū ritibus.

Septem clerici articulos omnes firmiter credat. Patrimis pro eo affirmantibus, sacerdos ter
ca baptizandos in faciem illi insufflans, exorgizatq; . Septem postea cum eo per
 ordinem facit, benedictum sal ori illius primo immittit. Secundo oculos, au-
 res, nares, terra suo sputo madefacta illinit. Tercio nomen, quo postea voce
 imponens, in pectore & dorso oleo sancto in crucis formam cōsignat. Quar-
 to baptismo ter sanctę trinitatis nomine, patris & filij & spiritus sancti: quo
 etiam alia sacramenta omnia exhibentur, immergit: aut in crucis formā ter
 perfundit. Quinto pollice sacro chrismate intincto frontem ipsius cruce no-
 tat. Sexto vestem eum candidam indēit. Septimo candelam ardentem præ-
 bet. Iudæi anteaq; baptizantur, ex Agathonensi concilio menses nouem ca-
 tecumini in fide instruuntur, diesq; quadraginta ieiunare debent, diuitijs se-
 suis omnibus abdicare, seruos manumittere: filios si quos Mosaica lege cir-
 cumciderint, a se procul repellere. Nemini ob id mirandum, si tam grauare
 gens illa baptismo admoueat. ¶ Confirmatio, secundum sacramentum, ab
Confirmatio episcopo solum in ecclesia, ante altare adultis, & si fieri possit, ieiunis, tali qui-
secundū sa- dem ritu largitur. Confirmandi cum singulis patrimis omnes ad sunt. Episco-
cramentū pus dicta super omnes vna oratione singulorum frontes humectato chrisma-
 te pollice, crucis forma in patris & filij & spiritus sancti nomine consignat,
 alapamq; maxillę sinistrę in suscepti sacramenti memoriam, ne repetant, ir-
 cudit. Patrimis, ne recens vnctio defluat, aut per incuriam abstergetur, mox
 præparata ad hoc fascia frontem obligant, quam non nisi septimo die depo-
 nere fas ducunt: tantū huic sacramento sancti patres concessere, vt nomen
 in baptismo impositum, si displiceat in huius perceptione ab episcopo in
Tercium sacra- aliud mutari possit. ¶ Tercium sacramentum est Sacerdo: similiter ab epi-
mentū sacer- scopo solum in prima ecclesia in Decembri tantum, nunc constitutis sexan-
ordo ni temporibus, puta singulis quatuor ieiuniorum: eam ob causam instituto-
 rum, sabbatis. Sabbato, quod sitientes dicitur, & sacro sancti paschę sabbato
 confertur, maribus solummodo, & quorum vitę conditio, corporum habi-
 tudo, animorum qualitas, satis cognita perspectaq; sit. Septem, scdm quos-
Septem cle- dam, nouem enumerantur, in quibus singulis characterem specialem susci-
ricorum or- pientis animę imprimi, & cum hominem sacrum deinceps esse, credi sancti
dines. patres voluerunt: hi psaltes sunt, hostiarij, lectores, exorgistę, acolythi, subdia-
 conij, diaconi, presbyteri, episcopi, vnū tamen sacramentū, non plura, ratione
 finalis officij, quod est dominicum corpus consecrare censetur. Singulis sua
Ordinibus in ecclesia officia, insigniaq; ex Toletano concilio constituta. Hostiarijs sacras
officia & in- ædes tueri, aperire, & recludere: clauis ob id eis in ordinatione datur. Lecto-
signia data. ribus veteris testamenti sacrarūq; historiarum legendi facultas, Codex tri-
Hostiarijs buit. Exorgistis obfessos malo demone homines adiurare, in signū, quo
Lectoribus. illud continetur, liber porrigitur. Acolythis candelabra, luminaria, vrceolos
Exorgistis ad aram disponere, atq; portare. Candelabrū eis cum cæreo, vrceoliq; vacui
Acolythis præstant. Subdiaconis oblationes percipere, calicem, patināq; attrectare, &
Subdiaconis ad sacrificiū deferre. Vinū & aquā in vrceolis diaconis administrare, vacuus
Diaconis ea de re ipsis calix cum patina ab episcopo, vrceoli vino aquaq; pleni, & map

pul a ab archidiacono dantur, Diaconis dei verbum gentibus prædicare, & sacerdoti in sacris ecclesiæ actibus deseruire cõmittitur, Euangelij liber tribuitur, & stola in modum iugi altero tantummodo eius humero iniecta. Presbyteris dominicū corpus consecrare, pro peccatoribus orare, atq; per iniunctam pœnitentiam deo rursus conciliare potestas. Calix cum vino, patina cū hostia, stola super vtrunq; humerum, & castula insignia. Quid episcopo datū supra auditum. Dominica hic tantum die, horam circiter terciam, infra missæ officium priusq; euangelium legitur, ordinatur, per manus & libri super caput positionem ab alijs episcopis, cõnumerato Metropolitano, tribus. Episcopi in prima ecclesia ab alijs presbyteris parum aut nihil differebant, cõmuni concilio ecclesiæ moderabantur, anteq; dissensiones, vulgo audirent, quibus vnusquisq; se, nõ a Christo, sed a quo baptizatus esset, hic Pauli, alius se Apollinis, tercius Cephæ appellaret: pro vniformitate igitur conseruanda, & schismatibus vitandis, necessario decreuere sancti patres, vt cõmuni appellatione omnes, qui baptizarent, Christiani deinceps a Christo dicerent, vtq; singulis prouincijs, prout magnæ vel paruæ essent, vnus aut plures, presbyteri probatiores, episcopi nomine, præficerentur, qui non, vt antea, suo nutu, sed ecclesiæ Romanæ sacrorūq; conciliorū statutis ordinationibusq; subditū sibi & clerum & populū gubernarent, instituerentq;. Tunc primū piorum principum auxilio permissuq; regiones per totum Christianū orbem in dioceses, dioceses in conuentus seu capitula, capitula in parochias, diuisæ: & pulcherrima illa ordinatio, qualis adhuc cernitur tam in clero q; populo facta, vt populus vicanijs dato iure suo parochio obediat, parochus decano, decanus episcopo, episcopus archiepiscopo, archiepiscopus primati siue patriarchæ, primas siue patriarcha legato, legatus papæ, papa concilio, concilium deo soli. Corporis & sanguinis Christi salutiferū sacramentū sacerdos quisq; rite secundum ecclesiæ clauis ordinatus consecrareq; intendens obseruata verborū forma conficere, ex triticeo pane verum corpus, ex vino verum sanguinem lesu Christi potest. Ipsemet Christus dominus noster nocte, quæ passionis sue diem proxime præcessit, cum discipulis celebravit, & in memoriã sui ipsius celebrandū, manducandūq; perpetuo instituit, & consecrauit. Magna fide circa id necessariū, vt primo transmutari panem in corpus, vinum in sanguinem Christi credatur. Secundo id licet quotidie fiat Christum tamen nõ augmentari. Tercio manducatū indies non minui. Quarto sacramento in plures partes diuiso integrū Christum in singulis etiam minimis particulis permanere. Quinto ab homine malitioso manducatū nõ coinquinari. Sexto sumentibus malis mortem, bonis vitam æternam conferre. Septimo manducatū, non in manducantem, vt alius cibus, sed manducantem in ipsum conuertere. Octauo manducatū illæsum in cœlū rapi. Nono tam in exigua & modica panis aut vini forma immensum incomprehensibilemq; deum & hominem Christū comprehendere. Decimo vnum atq; idem Christi corpus vno momento multis in locis, multis ab hominibus, & diuersa sub specie percipi. Vndecimo mutata substantia panis in veram Christi carnem, vini in sanguinem verū,

Presbyteris

Episcopi cõsecratio

Episcopi a presbyteris olim nihil differēbant

Christiani a Christo.

Episcopi quò primū introducti si Pulchra ecclesiæ ordinatio

Corpus & sanguis Christi quartū sacramentum

Magna fide opus vt tres decim sequeñtia credant.

De oim gentiũ ritibus.

naturalia accidentia panis & vini permanere, nō carnis aut sanguinis assumere. Duodecimo digne manducantibus utilitates duodecim maximas, quę in his versibus enumerant, subministrare. Inflammat, memorat, sustentat, roborat, arguet, Hostia spem purgat, reficit, vitam dat, & vnit. Confirmat fidem minuit fomitemq; remittit. Vltimo tam viuus q̄ defunctis pro quibus a sacerdote speciatim in sacrificio offertur miro modo saluificum & vtile esse.

Eucharistia cōmunio Eucharistiam & cōmunionem propterea dici, consecrabatur quidem ab exordio Christianę religionis, & adhuc, vt aiunt, apud schismaticos quosdam, tantę magnitudinis vnus panis, qui a sacerdote in scutellam cōminutus, omnibus, qui sacrificio aderant, cōmunicari satisq; esse posset, ex precepto nāq; olim Christiani de eo quotidie cōmunicabant: deinde dominicis tantũ diebus, sed cum nec his etiã digne obseruaretur. Præceptum in anno ter vel ad minus semel sacro videlicet paschatis tempore: in omniq; vitę periculo pro viatico, quo etiã nomine appellatur, Christianus homo quilibet sanę rationis diligentiori qua vnq; possit, & animę & corporis sui ad hoc præparatione abilitateq; percipiat. ¶ **Matrimoniu**, quod est maris & fceminę legitima coniunctio, iure naturali, diuino: gentium & ciuili inductũ sacramentum quintum. Sancti patres in Christiana pietate vnum, non plura simul, publicum nō clandestinũ in ecclesia vel eius foribus solenniter fieri præcepere, ita scilicet, vt sacerdos accerseatur qui virum primo, deinde fceminam inquirat. In matrimonium contrahendum vtriq; ne consentiant, quibus consentientibus, quod maxime in eo necessarium est, ipse comprehensis amborum dextris, eos in indiuiduę sanctęq; trinitatis & vnitatis nomine patris & filij & spiritus sancti coniungens, iubet hortaturq; vt vnanimi huius & mutui coniugij perpetuo memores, viuentes se mutuo nunq; deselinquant, mutuo diligant, mutuo deseruiant, honorent: procreationi, non libidini, studeant: natos ex se pueros honeste & diligenter educant: annulo postea eos subarrat: & aqua benedicta aspersos, porrecta stola in ecclesiam introducit, supplices ante altare, si prius benedicti non sint, benedicit. Mulier rubea vitta, & supra hanc candido velamine obuelat, sine quo deinceps in publicũ prodi e, aut viris assidere haud licitum. Duodecim esse, quibus matrimonium contrahendum impediri, contractũ dirimi rursus voluere. Personę vt pote errorem, conditionem interpositã, cognationem, crimen apertum, sectę disparitatem, violentiã, sacrum ordinem, ligamen, quo alij alter obstringit, publicam honestatem, affinitatem, coeundi impotentiã. ¶ **Sextum ecclesię sacramentum Pœnitentię** est, a Christo pro altera naufragij tabula datũ, Christianus homo quilibet indubie credere debet in quatuor consistere. Peccatorũ videlicet pœnitentiã, canonica confessione, absolutione, satisfationeq; vt primo, non leui, sed grauissima pœnitentiã in animę penetralibus superperdita, iterũq; amissa illa per peccatũ puritate & innocentia, quã vel baptismo, vel superioris pœnitentię beneficio consequutus fuit, doleat, & dolore siue pœnitentiã ea se reconciliandũ rursus deo speret, omnia quibus sese innocentiam amisisse indignationemq; dei in se cõcitasse cognoscit: sacerdoti

prudenti, ore proprio humiliter vere loco dei confiteatur, firmiterque credat, a Christo illi ceu suo in terris vicario potestatem concessam esse, vt se a peccatis confessis omnibus absolueri possit. Postremum pro satisfactione, & culpae remedio non grauate, verum alacriter obeat, quicquid facere iussus fuerit: indubitata fide credat absolutum esse se, quod mox a sacerdote absolutio debita verborum forma pronunciata fuerit. ¶ Vltimum sacramentum Extrema vnctio creditur, per oleum, quod ad hunc vsum ab episcopo in singulis diocesis, annuo ritu, quinta feria, quae paschae festum proxime praecedit, quemadmodum chrisma a nouo consecratur, a sacerdote ex Iacobi apostoli praeepto, & Felicis Papae in sede beati Petri quarti institutione morituris tantummodo adultis, atque eam poscentibus praestatur. Praescripta verborum forma & crebra sanctorum inuocatione, ea corporis membra inunguntur, quibus quinque sensus, visus, auditus, gustus, olfactus, tactus maxime vigere & homo deliquisse existimatur, vt pectus, os, oculi, aures, nares, manus, & pedes, quia concedi, si digne percipiatur, nedum leuium delictorum omnimoda remissionem, verum quoque, aut mox pristinam sanitatem, aut obitum maturatiorem lenioremque sancti patres credi voluerunt. ¶ Festi dies quos per annum ab ecclesia obseruari praecipere, initium a Christi domini nostri aduentu, quem in Decembri apostolus Petrus per hebdomadas integras tris, & dimidiam ieiunio & oratione ante natiuitatem eiusdem, qui vltimis Decembris diebus continuis octo ingenti gaudio & solennitate celebratur omnes auspiciantur. Annum in hebdomadas quinquaginta duas: hebdomadas in menses duodecim, menses vt plurimum in dies triginta diuisere. Prima Ianuarij die, vt secundum Mosaicam legem Christus preputio circumcisus sit, ecclesia recolit. Tercia postea, vt a magis tribus, tribus muneribus adoratus, atque a Ioanne in Iordanis flumine baptizatus, nouae legis primordia iecit. Sexta Februarij die, vt immaculata mater eius patrio ritu obediens templo ipsum intulerit, & sese purgari permisit: in cuius rei memoriam solennis ab ecclesia eo die processio peragitur candelaeque caereae benedicuntur. Vicesima quinta Martij, vt nasciturus Christus virgini Mariae per angelum annunciatus, sancti spiritus obumbratione in utero conceptus sit: quo tempore, quadraginta etiam dies, quos nobiscum in terris agens ieiunauit: & nos ieiunare passionemque ipsius & mortem, quam vt nos a diaboli iugo liberaret sponte sua sustinuit recolere voluerunt: vltima illius ieiunij die, quae frequenter in Aprilem cadit, maximo omnium festo, vt superata morte ad inferna descendit diabolo expugnato redijt suis iterum viuus & gloriosus multum apparuit celebrare. In Maio vt spectantibus discipulis vniuersis propria virtute in coelos ascendit. Quo tempore beati Mamerti episcopi Vienenensis institutione per vniuersum Christianum orbem peregrinationes seu letaniae de ecclesia vna ad aliam minores fiunt. In Iunio & Maio quandoque vt promissus spiritus sanctus discipulis Christi singulis in ignitarum linguarum formis deorsum datus apparuit, ac omnium nationum linguas & loqui & intelligere dedit. Octaua die sequenti festum sanctae trinitati celebre, Deinde quinta ex Urbani sexti

Satisfactio
AbsolutioVlti. sacra.
vnctio extre
maQuae corporis
membra in
ungunturExtreme vn
ctiois effe
ctusQui dies cri
stianis sacri.

Aduentus dñi

Temporis diuisio

Circumcisio
Christi
Epiphania
domini
Purificatio
MariaeAnnunciatio
domini

Ieiunium dñi

Passio dñi

Resurrectio
dominiAscensio ad
caelos.
Letaniae mi
nores
Pentecostes
festum
Trinitatis
festum

De oim gentiū ritibus.

Corpus chri institutione; vt in vltima ccena Christus in peregrinam sui memoriam saluber
 rimum corporis & sanguinis sui Sacramentum sub panis & vini speciebus
 Aplos: diui perpetuo visendum, vescendumq; suis post se relinquens instituit, frequenti
 sionis celebritate recolitur. Decima quinta Iulij, vt beati apostoli velut iussi fuerant
 duodecimo anno post domini sui in caelos ascensionem ad praedicandum
 Assumptiois gentibus in orbem vniuersum abierunt nouo festo memorat. Obitus geni-
 Mariae trici Christi decima quinta Augusti. Natiuitas octaua Septembris, vt templo
 Natiuitatis presentata a trimatu ibi ad nobiles vsq; annos deo iugiter seruiendo pman-
 Mariae ferit, vicesima prima Nouembris peragitur. Octaua Decembris immaculata
 in templū illius ex diu sterilibus parentibus conceptio veneratur. Secunda Iulij die, vt
 Coceptionis montana transcendens Elizabeth cognatam inuisit. Constitui etiam duode-
 Mariae. cim apostolis, quibusdā martyribus, nonnullis confessoribus, & virginibus,
 Visitationis sacri dies. Vicesima siquidem Februarij Matthiae. Marco euangelistae vicesi-
 ma quinta Aprilis, quo die letanias maiores Gregorius fieri ordinauit. Philip-
 po & Iacobo maiori prima Maij. Petro & Paulo vicesimanona Iunij, & eius-
 dem mensis dies vicesima quarta natalis Ioannis baptistae sacra est. Vicesima
 secunda Iulij Iacobo minori. Bartholomaeo vicesima quarta Augusti. Mate-
 thaeo vicesima prima Septembris. Vicesima octaua Octobris Symoni & Iude
 Vltima Nouembris Andreae. Vicesima prima Decembris Thomae, & eius-
 dem mensis vicesima septima euangelistae Ioanni, prothomartyri Stephano se-
 quēs dies dicata, Innocentibus pueris subsequens. Laurentio decima Augusti.
 Georgio vicesimatercia Maij. Martino & Nicolao solis ex omnibus confes-
 soribus festa huic sexta Decembris, illi vndecima Nouembris tributa. Cather-
 rinæ virgini vicesima quinta Nouembris. Mariae Magdalenaē vicesima quin-
 ta Iulij. Est etiam sub vnus Michaelis nomine omnibus beatis angelis diem
 vicesimū nonum Septembris sacrum. Et in cōmune om̄ibus sanctis & electis
 Dñica dies dei primū Nouembris volūere. Septimā praeterea quamq; diem quemad-
 Chriianis vt modum Iudaeis sabbatū Dominica appellatione ab omni seruilī operatōe
 Iudaeis sab- batū sacra prorsus Christianis quietā esse, Solum diuinis laudibus, diuinis sacrificijs in
 ecclesia operari. Euangeliū & fidei praēcepta a sacerdotibus praedicantibus
 addiscere: ac quibuscunq; modis caelestis in nos numinis iram diebus sex in-
 termedijs prouocasse timemus, hac die totū deprecari expiareq;. Olim quēq;
 Quinta q̄q; quinta dies pari celebritate obseruabat: sed ne idolatris gentibus quē Ioui hac
 dies olim sa- cra vt dñica die feriabant nonnihil condonareēt abrogata rursus, fiebat tam singulis do-
 hodie minicis diebus q̄ quintis ferijs ante missae inceptionem per ecclesiarū circū-
 itum a clero & populo solennis p̄cessio, atq; aquē benedictē per sacerdotem
 aspersio. Agapitus instituit, in hac in memoriā Christi ascensionis, in illa glo-
 riosae resurrectionis, quē de dominica in dominicā, velut de octaua in octauā
 p̄petuo festo celebrat: per noctes, quae p̄cipuos solennes dies p̄cedunt, totas
 Processio- minico die quare fiat, olim ex p̄cepto & clerus & populus oīs in ecclesia diuinis laudibus inuigila-
 bant: sed ob plura enormia scandala & crimina, quē tenebris occultantibus a
 malitiosis interim p̄petrabant mos iste sublatus pro eo ieiunia die p̄cedenti
 Quinq; per instituta adhuc vigiliae nomen retinent. Quinq; per annū ecclesiā recolare
 annū ecclesia recolit statuere: a dominica, quē septuagesima a septuaginta diebus, q̄s includit, ad

octauā paschæ Christi dñi ieiuniū, passionem, mortem, sepulturā, p̄terq; hoc primorū parentū miserabilem lapsum, maximosq; humani gn̄is errores, illos, quibus a veri nōis cognitione cultuq; abducti, ad idolorū & malorū dæmonum p̄fanā obseruationem declinauit. Durā item & intolerabilem illā seruitutem, quā sub Ægyptio Pharaone Israeliticus populus seruiebat: quare in canonicis horis Geneleos & Exodi libri legunt̄ & tristitiā tam in gestu q̄ cultu oēm ecclesia ostentat. Ab octauo paschatis die ad octauū penthecostes Christi resurrectōem, ascensionem, & sancti spūs transmissionem, cūq; hoc humani gn̄is deo patri per filiū reconciliationem redemptōemq; ac in qua p̄figurata fuit, filiorū Israel in terrā p̄missionis restitutionem: noui ob id instrumenti libri legunt̄ & iucunda lætaq; oīa repetunt̄. Ab octauo deinde penthecostes ad Christi aduentū vsq; per hebdomadas plus viginti miracula & conuersatōem illius cū mundo celebrare uoluerunt: p̄terq; hoc longā illam pegrinationem, quā a restituta salute ad extremū sæculi diem de gn̄atione in generatōe longa serie humanū genus facit: vnde ob diuersam fortunā qua uelut in æstuoso pelago nauis fluctuat ecclesia neq; satis exultat, neq; tristatur, verum ut caute ambulet, victoriāq; ex ingrūentibus procellis reportet. varij veteris & noui instrumenti libri p̄legunt̄. A domini insuper aduentu ad ipsi us natiuitatem t̄pis meminisse, quod a Mose ad Messiā exortū perdurauit, quo certificatū de sua salute humanū genus ex lege & prophetis illius aduentum futurūq; regnum ardentissimis desyderijs expectauit: prophetias igitur legi & ieiunium obseruari statuere: ut ecclesia ex his & edocta melius & abilitata domini sui Christi natalem, qui in quarta hebdomada semper celebrat̄, digne exceptum læta salutis suæ primordia, ueluti continuo festo ad septuagesimam vsq; digne & merito tractaret. Oratoria siue templa, quæ ecclesias appellauerunt, nō nisi episcopi diocesani p̄missu ædificari uoluerunt, & composita ad structurā materia fundorūq; solidiori reperto: eundem ad hoc accitū lapidem primariū angularem in fundamentis benedicere, signo crucis signare & orientem solem uersus dirigere, tum primū fabris cémentarijs superædificare fas esse, Ædem in humani corporis seu crucis formā. Chorū in quo sūmum altare, & psallentiū clericorū chorus, a quo appellat̄, esset, caput p̄ntare orienti obiectū, rotundū posteriori ædificio breuiorem: sed p̄pter oculos, q̄ in capite sunt, magis luminosum, cancellis a reliq; corpe, ueluti collo, distincti. Turrim huic vnā aut duas (forsitan aptius) auriū loco annecti. Campanas in his suspendi, ad populū ad diurna nocturnaq; officia conuocandū. Posterius ædificiū, ita q̄q; uersum constitui, ut apte brachia ad dexterā leuāq; reliquū corpus cū pedibus porrectū in longū latūq; significet. Conclauē cōcaemeratū, ut plurimū sub turriū vnā esse: in nauā in chorū habens, in quo sacrorū uasa, consecratę vestes, aliaq; ecclesie utensilia reponant̄, Sacrariū illud dici. Columnas duplici ordine locari, in quarū epistylis testudinem aut tectū geskere, basibus inferius altaria applicari. altaria pallis duab; rite instrata Christi cruce aut sanctorū reliq; cōseruante archula. Candelabris duob; hinc atq; hinc dispositis, & libro sp̄ exornata eē. Parietes int̄ & extra incrustari variāq; (pictura insigniri,

Christi passionem

Christi resurrectionem

Christi in mundo conuersationem

Christi expectationem

Christi Iesu natalē diem

Christianorū oratoria siue templa

Dispositio templorum christianorū
Chorus
Turres
Campanę

Posterius ædificiū.

Sacrariū

Columnę

Altaria & eorū adoratio

De oim gentiū ritibus.

- Baptisteriū** In singulis parochijs singulos excavatos & bene munitos lapides haberi, in quibus consecrata baptismatis vnda pro baptizandis conseruaretur. Ad dexteram summi altaris parieti aut applicari aut incidi ruseum in quo dominici corporis sacramentum ac oleum sacrum pro ægrotis, Chrisma pro baptizandis omni tempore sub clausura haberi voluere. Suggestū in ecclesiæ ad hæc medio esse: ex quo festis diebus populus a sacerdote suo, que sciri opus sit edoceretur. Clero soli chorum in ecclesia locum esse, profanæ multitudini posterioriorem partem: diuisim tamen: viris dextrum latus, mulieribus sinistrum: honesto vtrosq; & gestu & cultu esse quicquid contra bonos mores, contra Christianam religionem esset magna diligentia deuitare. Comas in prima ecclesia tam viros q̄ mulieres nutrire, & corpus nudum ostentare mos fuit. Nihilq; aut parum in corporis cultu differre. Mulieres capita obnubere, viros comas decurtare: & vtrosq; in habitu discretos esse beatus Petrus primum præcepit. Admetiri porro sacris ædibus omnibus adiacentem agrū, in quo Christianorum hominum cadauera communiter sepelirentur, Cœmiteriū appellari, ab episcopo consecrari atq; omnibus quibus ecclesia priuilegijs vti.
- Sacri rusei**
- Suggesti**
- Chīanorū honestas in ecclesia**
- Cœmiteriū.**
- Defunctorū exequiæ & q̄ diu lugent**
- Chīanorū funeratio**
- Defunctis non vbiq; æqualiter exequiæ parantur: aliqui enim continuis diebus septem, aliqui nouem, quidam triginta, aut quadraginta, aut quinquaginta, nonnulli centum, reliqui toto anno suos nigris indumentis obuoluti magis q̄ vestiti lugent & iusta quotidie faciunt. Cadauer lotum prius sudarioq; aut cilicio indutum a suæ conditionis viris, clerici a clericis, laici a laicis cum cantu Toletanum concilium efferre decreuit a sacerdote thure suffitum & benedicta aqua conspersum cum certis imprecationibus sepulchro imponi resupinum pedibus ad orientem, capite ad occidentem solem versis, terra postea obrui, Sepulchrum insignum Christiani ibi sepulti lignea cruce & circum eam hedera, cupresso, aut lauro insigniri Christianæ religionis instituta hæc sunt.